

door Roger JANSOONE

6. COLLABORATIEPERS EN SLUIKPERS

221166

“De persoonlijke vrijheid houdt op te bestaan wanneer de eigen angst de bovenhand krijgt”
(Aung San Suu Kyi, Nobelprijswinnaar voor de Vrede)

De pers op nieuwe wegen

Wat wij nu in onze tijd “de media” noemen, omvat thans een breed en zelfs uitdeinend spectrum van diverse vormen van informatie en communicatie, al dan niet elektronisch medegedeeld. Doch in de jaren dertig en veertig was de geschreven pers nog steeds hét medium, ofschoon reeds sedert halfweg de jaren dertig op de voet gevolgd door een nieuw en beloftevol medium: de radio (met “Het gesproken dagblad”, muziek, luisterspelen en de zeer populaire “bonte avonden”). Het belang van dit nieuw medium had propagandaminister Goebbels reeds zeer vroeg begrepen, zodat al onmiddellijk na de machtsovername in 1933 om evidente redenen in ieder Duits gezin een radiotoestel moest voorhanden zijn. Maar de geschreven pers bleef toch nog een aantal jaren het medium bij uitstek, tot de snelle opkomst van de televisie op het eind van de jaren vijftig.

De pers heeft dan ook tijdens de bezetting een belangrijke rol gespeeld, ten goede maar ook ten kwade, want naast een aantal positieve zaken (o.a. “praktische” informatie in de officiële pers, met bovendien een invloedrijke sluikpers) was er ook nog een negatieve kant: de gecensureerde pers en daarin of daarnaast de regelrechte collaboratiepers. Dit werd een nogal ingewikkeld kluwen ... dat in Oostende dan nog een eigen gezicht zou krijgen.

Na de Duitse inval op 10 mei 1940 was de Belgische dagbladpers geleidelijk weggefallen. Het staken van iedere vorm van publicatie (reeds voordien sterk gehinderd door de mobilisatie) was vooral het gevolg van de vlucht van journalisten en uitgevers naar Frankrijk, mede hiertoe aangezet door de Algemene Belgische Persbond. Men leefde immers nog in het scenario van 1914-18 : de strijd zou worden voortgezet vanuit Frankrijk en de eigen pers zou hiertoe allicht een steentje kunnen bijdragen. De totale en zeer snelle ineenstorting van het Franse leger kon toen niemand zich voorstellen, wel integendeel, die verdomde moffen zouden nu eens flink op hun donder krijgen, want wie was er opgewassen tegen de gecombineerde Franse en Britse legers? Voor bepaalde kranten, zoals “Volk en Staat” en “De Dag”, was er zelfs reeds op 10 mei een abrupte beëindiging van de persactiviteiten, om de eenvoudige reden dat uitgevers en journalisten “preventief” werden opgepakt door de Belgische Staatsveiligheid.

Na de verrassende overwinning in de “Blitzkrieg” wilde nazi-Duitsland, om voor de hand liggende politieke redenen, in de bezette gebieden zo vlug mogelijk de pers terug op gang brengen, zij het dan wel een gecensureerde en gemanipuleerde pers. Dit gebeurde zelfs zodanig snel dat nog vooraleer het Belgisch leger capituleerde op 28 mei 1940, reeds twee kranten opnieuw van start gingen, keurig in beide talen, met name “La Nation Belge” (een door de Duitsers “gestolen” persorgaan) en “Het Algemeen Nieuws” (een Standaard-uitgave). En daarna was het hek van de dam, zodat in oktober 1940 alweer 23 titels op de krantenmarkt waren, met een globale oplage die deze van de vooroorlogse pers (met nochtans driemaal zoveel titels) zelfs evenaarde! Daar dit allemaal zo snel en uitgebreid gebeurde, lijkt het logisch om dit aspect chronologisch vooraan te plaatsen in deze studie over het samenspel van landelijke en plaatselijke toestanden tijdens de bezetting, mede ook omdat de pers om praktische redenen een onmisbare schakel werd voor het dagelijks leven in een bezet land.

Collaboratiepers

Die snelle nieuwe start is niet alleen verklaarbaar vanuit de krachtadige “impulsen” vanwege de bezettende overheid, maar ook vanuit een zekere bereidheid vanwege de intussen teruggekeerde uitgevers en journalisten. Vooreerst hadden zij uiteraard behoefte aan een broodwinning in onzekere tijden, maar zij waren ook vrijwel allen ervan overtuigd dat de Duitsers de oorlog hadden gewonnen en dat het “Duizendjarig Rijk”, indien het geen duizend jaar zou meegaan, dan toch gedurende een lange tijd het politieke lot van Europa zou bepalen. Ook voelden zij zich hiertoe aangemoedigd door de oproep van koning Leopold III tot algemene werkhervatting. Ongeveer in diezelfde lijn lag de raad die zij vanuit hogere kringen kregen : de noodzaak van het voeren van een “aanwezigheidspolitiek”, in de zin van beter zelf de journalistiek in handen te nemen dan dit over te laten aan de bezetter of aan zijn trawanten, al dan niet via “gestolen” krantentitels. En ten slotte waren er binnen de schrijversgilde uiteraard ook opportunisten evenals overtuigde aanhangers van de “Nieuwe Orde”.

Gevolg van een en ander is dat het fenomeen “collaboratie-pers” vrij complex is en zeker niet beperkt was tot de vooroorlogse extreemrechtse partijen en bewegingen. Het verschijnsel deed zich immers voor overheen het ganse spectrum van politieke en ideologische groepen en persorganen, omdat in alle traditionele milieus (katholiek, liberaal of socialistisch) een flink aantal journalisten ertoe bereid waren, mee te werken aan een gecensureerde en dus onvrije pers, en dit omwille van de hoger vermelde redenen.

De Propaganda-Abteilung van de Militärverwaltung was belast met censuur, gaf vergunning tot het heropstarten of lanceren van kranten en tijdschriften, bepaalde de oplage van ieder persorgaan (rekening houdend met de papierschaarste) evenals het aantal pagina's en de verkoopprijs, stelde journalisten aan (en kon ze ook schorsen) en had een algemene controle over de distributie. Al bij al dus een zeer omvangrijke en gevarieerde opdracht, die van de Duitsers veel inzet en mankracht vergde, maar dit was voor hen beslist lonend en de moeite waard omdat zij rotsvast geloofden in het belang van de pers voor het propageren van het nationaal-socialisme en voor het winnen van de medewerking van de bevolking.

Maar zij schoten al vlug hun doel voorbij, want – met die typische Duitse “Gründlichkeit” – werd aanvankelijk een “preventieve” censuur georganiseerd, een strak en stroef systeem, waarbij iedere tekst eerst aan de censuur moest worden voorgelegd. Dit had voor hen onmiddellijk zeer nadelige gevolgen : er ging hierdoor veel tijd verloren, zodat de kranten te laat verschenen en veelal slechts “oud” nieuws bevatten (terwijl de BBC nieuws verspreide “heet van de naald” en bovendien niet of nauwelijks gecensureerd). Ook begonnen de kranten inhoudelijk verdacht veel op elkaar te lijken ...

In Berlijn was Dr. Goebbels soepel genoeg om nog tijdig het geweer van schouder te veranderen. Bijgevolg werd reeds op 10 oktober 1940 het licht op groen gezet voor een “censuur a posteriori”, op basis van richtlijnen die werden verspreid via het onder Duitse controle staande nieuwsagentschap “Belgapress”. Bovendien hield de Propaganda-Abteilung wekelijks een persconferentie (met verplichte deelneming van alle kranten) waarop de wensen en eisen van de bezettende overheid nader werden toegelicht. Journalisten die geen rekening hielden met al die “richtlijnen” en “wensen”, stelden zich bloot aan allerlei sancties, gaande van vermaningen tot boeten, schorsing of zelfs aanhouding en gevangenisstraf of deportatie. Aanvankelijk wist men nog niet precies wat “deportatie” eigenlijk betekende, zodat men daaraan niet te zwaar tilde; de gruwelijke betekenis hiervan is trouwens slechts algemeen bekend geworden bij de bevrijding van de concentratiekampen in 1945. Maar de schrik zat er toch al vlug in ... en iedere uitgever en journalist wist weldra hoever je te ver mocht gaan!

Het voordeel van dit nieuw systeem was vooral het feit dat hierdoor, hoe dan ook, een zekere journalistieke bewegingsvrijheid kon ontstaan, met als gevolg inhoudelijk iets meer afwisseling en variatie in de berichtgeving en duiding, hetzij dus meer leesbaarheid en minder saaie en gestroomlijnde lectuur. Dit systeem hield stand tot in augustus 1942, toen voor nazi-Duitsland het tij begon te keren en de censuur in België in toenemende mate geconfronteerd werd met polemieken in de pers over het toekomstige politiek lot van België (en van Vlaanderen), een thema dat men in Berlijn nog liever wat in het ongewisse wou laten. Het gevolg was andermaal hetzelfde zoals in 1940, doch het liet de bezetter blijkbaar onverschillig omdat het intussen al lang duidelijk geworden was dat via de pers de nazi-doelstellingen niet konden bereikt worden.

Sluikpers

Er was trouwens inmiddels ook een andere pers opgedoken : de sluikpers, een spontaan fenomeen dat kon bogen op een precedent uit de vorige oorlog, met name "La Libre Belgique" (die tijdens W.O.2 andermaal onderdook in de clandestiniteit). Deze pers was uiteraard zeer nauw verbonden met het verzet en was er zelfs de eerste georganiseerde uiting van, vermits het reeds zeer vroeg de kop begon op te steken. Namelijk vanaf juni 1940, veelal slechts een gestencileerd blaadje en veeleer een pamflet, doch geleidelijk en in veel gevallen groeide dit uit tot een heuse krant met een bepaalde oplage. Het is onloochenbaar dat de sluikpers een zeer grote rol gespeeld heeft, veel groter dan de officiële (gecensureerde) pers, die eigenlijk nooit veel vat gekregen heeft op de bevolking. Ook kan men deze sluikpers niet los zien van de radio-berichtgeving via de BBC, want beide media gingen feitelijk hand in hand en vulden elkaar aan, in die zin dat de sluikpers zich vooral toelegde op plaatselijk nieuws en hiertoe verrassend goed in staat was via de gewestelijke verspreiding van een groot aantal regionale en lokale clandestiene kranten en tijdschriften. De sluikpers was voor het verzet onmisbaar voor het doorgeven van ordewoorden, voor berichtgeving over aanslagen en sabotage, voor het aanklagen van verraders, collaborateurs en verklikkers, voor het huldigen van aangehouden, terechtgestelde of gedeporteerde verzetslieden, en, meer in het algemeen, voor het hoog houden van het moreel en het weerstandsvermogen van de bevolking.

In ieder geval was betrokkenheid in de sluikpers (en de verspreiding ervan) een zeer moedige verzetsdaad, want bijzonder riskant en gevaarvol. Alle betrokkenen beseften dat zeer goed en namen dan ook een maximum aan veiligheidsmaatregelen. Dat ging zelfs zo ver dat wanneer bijvoorbeeld foto's gemaakt werden van het interieur van een clandestiene drukkerij, de filmrol ergens veilig werd opgeborgen voor latere ontwikkeling "na de oorlog" als "souvenir". Een andere, veel voorkomende voorzorgsmaatregel was het maken, doorheen de tussenmuur, van een nooduitgang naar een aanpalende woning, wat het dubbel voordeel bood van niet alleen een vluchtroute maar ook van een onverdachte toegang via een "onschuldig" lijkende rijwoning. Een Duitse gesprekspartner kon dit bevestigen: "Stets von Denunziation und Verrat bedroht, brachen die untergetauchte Widerständler Durchgänge unter den Häusern im Keller oder auf Dachböden, um im Ernstfall von einem Haus ins andere wechseln und Verfolger abschütteln zu können". Als kind heb ik dit overigens in zekere zin zelf ook meegemaakt in de kelder van ons huis in de Veldstraat. Alhoewel er zich daar geen "ondergrondse" activiteiten afspeelden (tenzij het beluisteren van de BBC, weliswaar erg luid want mijn grootmoeder was potdoof), had mijn vader toch een mangat uitgehouwen naar de kelder van de buurman, met het oog op onderlinge bijstand bij bombardementen. Gedurende het laatste oorlogsjaar leefden wij trouwens bijna bestendig in de kelder, en mijn bed stond opgesteld in het "trapgat", wat knus en gezellig was en zelfs een gevoel gaf van veiligheid en geborgenheid. Doch indien er een voltreffer tot in onze kelder was terechtgekomen, had het waarschijnlijk allemaal niet zoveel verschil gemaakt ...

Een riskante bezigheid

Er volgde alleszins zware bestraffing in geval van aanhouding (bij toepassing van het bijzonder Führer-decreet "Nacht und Nebel") want de nazi's waren zich zeer scherp bewust van het belang van de sluikpers voor het verzet tegen hun regime. Velen hebben hun activiteit in de sluikpers niet overleefd. Wie werd ontdekt en opgepakt, werd door de Gestapo of de Sipo/S.D. gefolterd om bekentenissen en verdere inlichtingen af te dwingen, en belandde uiteindelijk meestal - soms via Breendonk - in een concentratiekamp voor politieke gevangenen, zoals Ravensbrück (voor de vrouwen) of Buchenwald, Dachau, Mauthausen, Dora of een andere KZ (voor de mannen). En precies omdat alleen al het in zijn bezit hebben van een of ander sluikblaadje reeds op zichzelf zeer gevaarlijk was, bleef men hiermede uitermate voorzichtig en hebben dergelijke "persorganen" een zodanig verborgen en strikt geheim bestaan geleid dat er logischerwijze nog slechts weinig sporen van overgebleven zijn, tenzij ergens diep verscholen in de samenleving of in de collectie van een of andere verzamelaar. Die sluikblaadjes kenden trouwens doorgaans een kort bestaan, niet alleen wegens verklikking of "Fahndung" maar ook ingevolge papierschaarste (een steeds terugkerend probleem!), defect of pannes bij gebruik van aftandse machines en toestellen, gebrek aan wisselstukken, materiaal en inkt, geldgebrek of heel eenvoudig het plots verdwijnen van onontbeerlijke medewerkers.

De sluikpers kende alle mogelijke gedaanten en vormen (sommige vooral bekend om hun spotprenten en Hitler-moppen) maar de absolute uitschieter was ongetwijfeld "Le faux Soir" van 9 november 1943 (opzettelijk vlak voor de herdenking van de Wapenstilstand), een ongelooflijke stunt, een knap staaltje van organisatievermogen en durf onder de neus van de bezetter! "Le Soir" was een zogenaamde "gestolen" krant, dus onder directe controle van de Propaganda-Abteilung (en met als striptekenaar de toen nog vrij jonge Hergé, de vader van Kuifje). Op de persen van "Le Soir" werd in de nacht van 8 op 9 november 1943 een krant gedrukt die uiterlijk alle gelijkenis vertoonde met het origineel maar die in werkelijkheid inhoudelijk totaal ervan afweek omdat de berichtgeving geen fraai beeld gaf van de toen reeds vrij belabberde toestand van het Duitse leger op vrijwel alle fronten. Deze clandestiene "eendagsvlieg" werd niet alleen moeiteloos gedrukt maar ook vlot verspreid in de gebruikelijke oplage (en is intussen een onschatbare "collectors item" geworden voor alle verzamelaars van "militaria" en souvenirs van W.O.2).

Alzo moet dit "speciaal" nummer vermoedelijk ook Oostende hebben bereikt, vermits er toen in Oostende nogal wat lezers waren van "Le Soir". Dit is immers de enige sluikkrant die ooit verspreid werd langs de normale distributiekkanalen en dus ook via de post. Deze fantastische stunt was slechts eenmalig maar maakte wel heel wat ophef. De nazi's waren uiteraard woedend en vonden dit volstrekt niet grappig, want "le ridicule tue". Bijgevolg werd een grootscheepse speuractie ingezet. Terzake betrokken verzetslieden werden opgespoord, aangehouden en ter dood veroordeeld. Dit voorval toont ten overvloede aan dat enerzijds soms spectaculair kon uitgehaald worden naar de vijand maar dat anderzijds hiervoor heel vaak een zeer hoge prijs moest betaald worden. En terloops hierbij aangestipt: de recente perspolemie omtrent het oorlogsverleden van "Le Soir" herinnert nogmaals eraan dat deze bezettingstijd nog steeds niet helemaal is "verwerkt", niet in het minst wegens een opvallend gebrek aan correcte en diepgaande historische kennis omtrent ons collectief verleden. Vandaar dan ook het belang van geschiedkundige bijdragen zoals deze hier in "De Plate".

"De persoonlijke vrijheid houdt op te bestaan wanneer de eigen angst de bovenhand krijgt". Deze alom bekende woorden van Aung San Suu Kyi, Nobelprijswinnaar voor de Vrede (Birma), hadden destijds zeer goed de geestesgesteldheid van al die dappere mannen en vrouwen van de sluikpers kunnen typeren. Zoals alle andere verzetslieden strenden zij voor hun persoonlijke vrijheid en voor het herwinnen van de vrijheid voor volk en vaderland, maar zij strenden al evenzeer tegen een vaak bijna verlammende angst die zij bestendig moesten kunnen overwinnen om die dagdagelijkse strijd te kunnen voortzetten. Want zij beseften maar al te goed wat hun te wachten stond in geval van aanhouding. Niet voor niets werden er af en toe, na "speciale behandeling", bepaalde gevangenen uit Breendonk weer vrijgelaten, ofschoon de slechte behandeling in "Auffanglager" Breendonk

zeker niet moest onderdoen voor deze in een KZ-Konzentrationslager in Duitsland (waar nooit iemand werd vrijgelaten). Daar kon vanuit die perverse nazi-mentaliteit slechts één reden voor zijn: angst inboezemen en terreur zaaien onder de bevolking...

Louis Major en "De Werker"

Aan Vlaamse kant was er anderzijds het bravourestukje van "De Werker". In juni 1941 (bij de inval van de Duitsers in de Sovjetunie) werd door enkele ex-redacteurs van "Volksgazet" een socialistische sluikkrant opgericht onder de naam "De Werker" (de drukkerij van "Volksgazet" was in beslag genomen ten behoeve van de VNV-krant "Volk en Staat"). Die naam "De Werker" wijst erop dat het de bedoeling was, reeds tijdens de bezetting, te werken aan het opbouwen van een nieuwe sociaaldemocratische maatschappij die zou ontstaan na het verdrijven van de nazi's en hun handlangers. In het linkse kamp hebben partij- en vakbondsmilitanten immers nooit getwijfeld aan de eindoverwinning van de geallieerden, en in het rechtse kamp was dat zeker al evenzeer het geval, vooral na de aanval op Rusland, die toen reeds door velen (terecht) werd aanzien als een fatale vergissing van Hitler.

Zoals hierboven aangestipt, was het tijdstip van de oprichting van deze sluikkrant (juni 1941) zeker geen toeval. De socialistische voorman Louis Major, het brein en de drijvende kracht achter dit project, is steeds beducht geweest voor de communistische tactieken van infiltratie en noyautering binnen de arbeidersbeweging. Hij maakte zich dan ook geen begoochelingen omtrent een communistische machtsgreep naar het domineren van het linkse kamp in verzetskringen ... zodra het tegennatuurlijk "duivelspact" Moskou/Berlijn zou uiteenspatten. En als Oostendenaar wist hij vermoedelijk van het bestaan van de Sovjetgezinde ondergrondse organisatie "Rote Kapelle" die hoofdzakelijk opereerde vanuit Oostende. Hij voorzag dus een en ander en wou niet bij de pakken blijven zitten, ook al was de onmiddellijke prioriteit uiteraard het bestrijden van de nazi's. Maar hij beseftte tevens dat de strijd om het overwicht in het linkse kamp zeker niet zou beginnen na de bevrijding ... doch nu reeds tijdens de bezetting. Vandaar dan ook zijn pogingen om een socialistische aanwezigheidspolitik te voeren binnen het weldra door communisten gedomineerde Onafhankelijkheidsfront én tegelijkertijd reeds een voorafspiegeling van de naoorlogse sociaaldemocratie in stelling te brengen.

Louis Major, voorheen animator van de Oostendse "Roode Valken" (meteen ook - geheel in zijn eigen aard - aanvoerder van een antifascistische knokploeg) en vervolgens de felle vakbondssecretaris van de dokwerkers, was toen al een vrij bekende figuur geworden. Deze dynamische, strijd lustige en autoritaire doordrijver verbleef tijdens de bezetting in Antwerpen en wist er een aantal socialistische mandatarissen en militanten te verzamelen in een ondergrondse verzetskring. Door zijn netwerk van contacten en door zijn opmerkelijk organisatietalent slaagde hij erin met "De Werker" door te dringen tot in de meeste Vlaamse gewesten, zelfs tot in Oostende en de rest van het "Sperrgebiet" (wat voor hem als rasechte Oostendenaar een erezaak was). Dit veronderstelde dan wel een oplage van enkele duizenden exemplaren, vanuit de clandestiniteit een duizelingwekkend hoog aantal, dat ook op de Gestapo een grote en niet zo prettige indruk maakte!

Om veiligheidsredenen maar soms ook wegens problemen inzake papierbevoorrading veranderde "De Werker" wel eens van drukkerij, maar de continuïteit bleef toch min of meer verzekerd, zij het dan met een wisselende oplage. Een ander verhaal was de kwestie van de distributie die een zeer gewaagd verloop kende via het circuit "spoor/tram/fiets" (een voorloper van de jaarlijkse actie "trein/tram/bus"?). Er waren hierbij nogal wat vrouwen betrokken, vooral omdat toen vrijwel iedere vrouw rondzeulde met een grote boodschappentas ... wat de pakkans uiteraard kleiner maakte dan bij mannelijke "distributeurs". Op 4 september 1944 verscheen de "Volksgazet" opnieuw, en wel met een speciaal reeds voorgedrukt bevrijdingsnummer,.... en kon de rusteloze "Werker" op zijn lauweren gaan rusten.

Interieur van een clandestiene drukkerij

Maar tijdens de bezetting lag voor de sluikpers het gevaar steeds op de loer. Dit was zenuwslopend werk, zoals trouwens iedere vorm van verzet. Ongetwijfeld hebben al die moedige mannen en vrouwen angst gekend, doch zij overwonnen hun angst omdat zij bovenal hun vrijheid lief hadden, hun eigen vrijheid en die van hun medeburgers. Een Oostendse verzetsman zag het zo: "Als goede mensen zwijgen en niets doen, kunnen veel slechte dingen gebeuren. Daarom werden wij opstandig en probeerden wij er iets aan te doen". Geschiedschrijving over die beroerde bezettingstijd mag dan ook geen aaneenschakeling zijn van anekdotes en verhaaltjes, want dit was een collectief drama dat - in de greep van een beklemmende en niet aflatende angst - door veel mensen persoonlijk en intens is beleefd als een individueel drama, vaak gericht op dat "iets" dat men, spijs alles, toch wou doen. En dat "iets" hoefde daarom niet spectaculair te zijn, indachtig het joodse gezegde "Wie één mensenleven redt, redt heel de mensheid".

Sluikpers in het "Sperrgebiet"

Het historisch onderzoek naar de sluikpers in België is nog jong. Tot op heden is dit het verst gevorderd wat betreft de provincie Luik, met tot dusver de verbluffende "ontdekking" van niet minder dan 124 publicaties, waarvan 10 reeds opgestart in 1940, en met oplagen die in sommige gevallen tot tienduizenden exemplaren konden oplopen! Liège, la cité ardente, valeureux Liégeois! Gelijklopend hiermede was het verzet, en dan vooral ook het gewapend verzet, het hevigst in de provincie Luik.

Over West-Vlaanderen weten wij (tot op heden) heel wat minder, en dat geldt heel zeker voor Oostende en de kustregio. Wij mogen aannemen dat de sluikpers het in het "Sperrgebiet" nog veel moeilijker had dan elders reeds het geval was, vooral omwille van het gebrek aan bewegingsvrijheid (voor alles en nog wat had men een "Schein" nodig) met bovendien de vele controles, en uiteraard ook wegens de in dit gebied moeilijk te omzeilen papierschaarste. Aldus is er hierover tot dusver nog niet veel aan het licht gekomen. Indien wij nog wat meer willen vernemen over de sluikpers in Oostende en in de kuststreek, dan zal dit nu wel vlug moeten gebeuren, want de laatste ooggetuigen verdwijnen en, samen met hen, de documentatie en informatie die zij eventueel nog in hun bezit hebben. Men beseft trouwens niet of niet genoeg, wat er bij ieder overlijden zo allemaal verdwijnt in de richting van het containerpark of in de vuilniszakken...

Oostende was ook een gretige afnemer van sluikpers uit andere regionen, vooral vanuit Oost-Vlaanderen, waar verschillende kernen van het linkse Onafhankelijkheidsfront (O.F.) actief waren, met elk een eigen sluikblaadje. Die verspreiding naar Oostende gebeurde via spoorwegpersoneel op de lijn Oostende-Brugge-Gent-Brussel. De "bestseller" was dan ook het ondergronds krantje van het O.F.-spoorwegpersoneel van de zone Gent. De opstellers hielden hiermede enigszins rekening door hun berichtgeving niet al te eng te richten op plaatselijke toestanden in Oost-Vlaanderen, maar zij deden dit met de nodige omzichtigheid om niet de indruk te wekken dat hun krantje ook de weg vond naar de kust (en dit uiteraard via het spoor...). De Gestapo was immers een zeer aandachtige lezer van alle sluikbladen die zij kon bemachtigen. Die aandacht ging zelfs zo ver dat aan de hand van de eigen typische schrijfstijl soms kon ontdekt worden wie de auteur van een artikel was, meer bepaald wanneer het ging om een journalist uit het "normale circuit" die ergens ook bedrijvig was in de sluikpers. De Gestapo en de Sipo/S.D. recruteerden hiervoor Nederlandstalige "experts" uit de Zwarte Brigade of uit de Algemene SS-Vlaanderen of andere mantelorganisaties. Het is overigens zeer merkwaardig dat voor Vlaamse SS-ers - ofschoon zelf ook "germanen" - de Duitsers kennelijk niet veel achting hadden (wat tot in Breendonk scherp tot uiting is gekomen). Zij waren blijkbaar goed genoeg en bruikbaar voor "Drecksarbeit" en (in het geval van de Waffen-SS) als "Kanonenfleisch" of "Frostfleisch" aan het Oostfront ...

President François Mitterrand heeft zich ooit laten ontvallen - op zijn eigen cynische manier - toen hem gevraagd werd naar zijn rol tijdens het Vichy-regime, "On ne tourne pas le dos à ce qu'on était. On change, c'est tout". Er schuilt daar veel diepmenselijke waarheid in, zij het dan in twee richtingen. Wat het perswereldje betreft, was het een feit dat naar het einde van de jaren dertig de pers in België niet meer volledig vrij was, want er bestond toen reeds een vorm van officiële censuur in verband met het waarborgen en verzekeren van de Belgische "neutraliteit". Vanaf juni 1940 betekende "On change" voor de meeste persjongens dat zij nog wat verder opschoven in die richting en, gewild of ongewild, al vlug "Mitläufer" werden van het nazi-regime. Maar voor de sluikpers betekende "On change" een radicale breuk met het verleden, want die pers bouwde - misschien veelal onbewust - aan een nieuwe toekomst, een nieuwe maatschappij, een nieuwe en waarachtige vorm van democratie, een samenleving gebaseerd op onderlinge samenhang en solidariteit. Dit was geen flauw gezwets of woordenkramerij maar een concreet programma waarin zij echt geloofden en waarin zij de innerlijke kracht vonden om dag na dag voort te doen, desnoods tot het bittere einde. Ten aanzien van het verzet in al zijn vormen is dit iets wat de Belgische regering in ballingschap in Londen nooit heeft willen of kunnen begrijpen. Alles zou en moest immers (mits enkele "correcties") opnieuw worden zoals voorheen! En waarom niet?

Officiële pers in Oostende

Anderzijds was de officiële (gecensureerde) pers uiteraard alom verkrijgbaar in Oostende, waaronder ook - doch enkel wat betreft de nationale pers - de meeste Franstalige kranten en tijdschriften (overigens tot op vandaag een constant gegeven in Oostende). Zoals overal elders in het land kenden deze officiële kranten in Oostende een ruime verkoop, doch men mag hieruit niet afleiden dat de modale krantenlezer inhoudelijk belangstelling had voor deze gecensureerde pers. De redenen voor deze relatief hoge verkoopcijfers lagen op een totaal ander vlak: lokale en gewestelijke berichtgeving, praktische informatie inzake bevoorrading (voedselvoorziening en brandstoffen), allerlei "nuttige" tips van huishoudelijke aard, en voorts gewoon een beetje ontspanningslectuur (vooral de feuilletonverhalen kenden succes) in een tijd waarin er uiteindelijk nog bitter weinig ontspanning te vinden was.

In Oostende werd door VNV-aanhangers druk geijverd voor de verspreiding van "Volk en Staat", doch met weinig of geen gevolg. Het VNV (evenals andere collaborerende organisaties) lag immers niet goed bij de Oostendse bevolking, ook al had het VNV in het schepencollege enkele sleutelposities ingenomen. De meest verkochte kranten waren "Het Laatste Nieuws" en

“Vooruit”(zogenaamde “gestolen dagbladen” die tegen de wil van de eigenaars opnieuw waren verschenen na mei 1940), en in mindere mate ook “Het Algemeen Nieuws” en “De Dag” (zogenaamde “oude dagbladen” die uit overwegingen van “aanwezigheidspolitiek” door de uitgevers weerom werden gepubliceerd, zij het dan wel gecensureerd). De weinig talrijke collaborateurs vonden hun gading in “Volk en Staat” (VNV), “Het Vlaamsche Land”, “De Gazet” (DeVlag) en “Le Pays Réel” (Rex). Het feit dat laatstgenoemd blad in Oostende te koop was, wijst erop dat er in Oostende een zeker aantal rexisten geweest zijn (vermoedelijk onder de Franstalige burgerij).

Nogal merkwaardig is de vaststelling dat ook een Duitse nieuwsmagazine, met name “Signal” (in Nederlandse vertaling “Signaal”), vrij goed verkocht werd, kennelijk omwille van de professionele fotoreportages over de oorlogsvoering op diverse fronten, de enige mogelijkheid om zich wat actuele beeldvorming te verschaffen in een tijd die zeker nog niet gekenmerkt werd door een beeldcultuur. Op rommelmarkten duiken nog regelmatig hele reeksen van “Signaal” op, hetgeen goed bekend is bij verzamelaars van “militaria”. Dit wijst er in ieder geval op, niet alleen dat dit tijdschrift ook bij ons niet slecht in de markt lag, maar ook dat het na de oorlog zorgvuldig werd bewaard, vermoedelijk als souvenir en wellicht ook als uniek en zeldzaam beeldmateriaal over een tijdperk dat, hoe dan ook, voor velen een mijlpaal heeft betekend in hun leven.

Oostendse lokale pers

Binnen het aldus geschetst kader van de ingewikkelde en delicate “cohabitatie” van collaboratiepers en sluikpers heeft de plaatselijke pers in Oostende een lofwaardige poging gedaan om toch nog ergens overeind te blijven te midden van een ongemakkelijke en zeer ongewone situatie. Dat is een verhaal op zichzelf en levert voldoende stof voor een volgende aflevering specifiek over “Oostendse lokale pers” (incl. sluikpers). Maar het leek wel noodzakelijk dit, voor een goed begrip, te laten voorafgaan door bovenstaande beschouwingen over de landelijke pers, want het verband en de wisselwerking met de lokale pers is nogal duidelijk.

AANDACHT !!

Langs deze weg wordt een ultieme oproep gericht tot al wie eventueel een tijdens de bezetting gepubliceerd sluikblaadje of sluikkrant in zijn bezit heeft, om zich terzake kenbaar te maken bij de auteur of bij het bestuur van “De Plate”. Hetzelfde geldt voor alle informatie en/of documentatie over clandestiene drukkerijen en sluikpers in Oostende en/of de kuststreek. Bij voorbaat hiervoor onze beste dank! (strikte geheimhouding t.o.v. de Gestapo is absoluut verzekerd!)

[illegible]

Orgaan van het Onafhankelijkheidsfront - tak Gent.

Dit biljet was onderteekend met den naam van het Onafhankelijkheidsfront. Wij weten niet, van wie of wanneer die papiertjes uitgaan - een nieuwe list van de Duitsche propaganda. In allen gevalle stellen wij er prijs op, hierbij te verklaren, dat het O.F. met deze biljetten niets, maar niets te maken heeft.

De ongewondenheid van de bevolking der bezette gebieden is deze laatste weken nog merkkelijk gestegen. We voelen het allen: de aanval tegen de vesting gaat losbreken. Hoe en Waar? Dit blijft het geheim van de generale staf.

Ze mogen alle mogelijke "wallen" aanleggen, 34.000 ha. onder water steken, zoodaals bij ons: vallen moeten ze en zullen ze.

De strijd zal hard zijn, we weten het, maar we vreezen hem niet. In dezen strijd heeft het binnenlandsch front een bijzondere rol te vervullen. We herhalen het: de nationale toestand in de verdrukte gebieden is een factor van eerste belang voor het uitvoeren der strategische plannen der Vereenigde naties.

Kortgeleden verklaarde het Comité van Alziers dat de "klandestiene militaire organisaties moesten beschouwd worden als de voorhoede der bevrijdingslegers, dat men de weerstandsorganisaties officieel moet erkennen en meerekenen in de strategische plannen der invasie op het vasteland".

Sluikblad van het Onafhankelijkheidsfront

De cinema opende, onder de benaming Plaza, zijn deuren op 11 juli 1952. Toen op 24 mei 1985 de deuren sloten was deze cinema één der oudste van Oostende (met uitzondering van de Rialto).